

The Role of Spiritual Intelligence and Resilience in Predicting Marital Intimacy of Mothers of Students with Learning Disabilities

*Seyed Ghandi MS¹, Gharibdoust M², Hamel O³, Shafaatzadeh K⁴

Author Address

1. MA in Clinical Psychology of Child and Adolescent, Kharazmi Pardis, Karaj, Iran;
2. MA in Positive Islamic Psychology, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran;
3. MA Student in Clinical Psychology, Islamic Azad University, Shiraz Branch, Shiraz, Iran;
4. MA in Counseling, Kharazmi University, Karaj, Iran.

*Corresponding Author's Email: Seyedghandi20@gmail.com

Received: 2020 April 1; Accepted: 2020 May 17

Abstract

Background & Objectives: The children with learning disabilities often affect the family and may cause tensions and conflicts between family members, especially mothers. Family life may become instable, and marital quality and intimacy between husband and wife may decrease. Most researchers believe that religious beliefs can significantly impact the strength of the family and marital relations. In recent decades, a new concept that psychologists have considered in the psychology of religion is spiritual intelligence. Spiritual intelligence includes a sense of meaning and a mission in life. It refers to a sense of sanctity in life, a balanced understanding of the value of the matter, and a belief in the betterment of the world. It is necessary to identify the factors related to marital intimacy—the firm foundation of family life. So, the present study aimed to investigate the role of spiritual intelligence and resilience in predicting the marital intimacy of mothers with students with learning disabilities.

Methods: The present research method was descriptive correlational. The study's statistical population consisted of all mothers of children with learning disabilities living in Karaj City, Iran, in the academic year 2018–2019. Of them, 100 mothers of children with learning disabilities were selected with the available sampling method. The inclusion criteria for mothers included having a minimum level of primary education, a definitive diagnosis of their child's learning disability by experts and educators of the Learning Disability Center, no mental illness based on the student's file form, and having consent to complete the questionnaire. The exclusion criteria for mothers were unwillingness to cooperate and illiteracy. Data collection tools included King Spiritual Intelligence Scale (King, 2008), Connor–Davidson Resilience Scale (Connor & Davidson, 2003), and Marital Intimacy Scale (Walker & Thompson, 1983). The obtained data were analyzed using descriptive (mean and standard deviation) and inferential statistics (Pearson correlation coefficient and stepwise multiple linear regression) in SPSS 24. The significance level of the tests was set at 0.05.

Results: The results showed that the standardized (regression) coefficients (Beta) were as follows for the components of critical existential thinking ($p=0.002$, $\beta=0.260$), personal meaning production ($p<0.001$, $\beta=0.398$), transcendental awariness ($p=0.015$, $\beta=0.165$), the consciousness state expansion ($p=0.007$, $\beta=0.207$), personal competence image ($p<0.001$, $\beta=0.286$), confidence in personal instincts ($p=0.025$, $\beta=0.140$), tolerating negative affections ($p<0.001$, $\beta=0.288$), inhibition/control ($p=0.044$, $\beta=0.176$) and the spirituality ($p=0.016$, $\beta=0.215$). Spiritual intelligence (66.4%) and resilience (82.7%) could also significantly predict marital intimacy ($p<0.001$).

Conclusion: Based on the study findings, the marital intimacy of mothers with students with learning disabilities can be provided by promoting their spiritual intelligence and resilience.

Keywords: Spiritual intelligence, Resilience, Marital intimacy, Learning disorder.

نقش هوش معنوی و تاب‌آوری در پیش‌بینی صمیمیت زناشویی مادران دارای دانش‌آموز با ناتوانی یادگیری

*مرضیه سادات سیدقندی^۱، مجید غریب دوست^۲، ام‌البنین حامل^۳، کلثوم شفاعت زاده^۴

توضیحات نویسندگان

۱. کارشناس ارشد روان‌شناسی بالینی کودک و نوجوان، پردیس خوارزمی، کرج، ایران؛
۲. کارشناس ارشد روان‌شناسی مثبت‌گرا اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، تهران، ایران؛
۳. دانشجوی کارشناسی ارشد روان‌شناسی بالینی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز، شیراز، ایران؛
۴. کارشناس ارشد مشاوره، دانشگاه خوارزمی، کرج، ایران.
*وابایانامه نویسنده مسئول: Sevedghandi20@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۳ فروردین ۱۳۹۹؛ تاریخ پذیرش: ۲۸ اردیبهشت ۱۳۹۹

چکیده

زمینه و هدف: وجود کودکان مبتلا به ناتوانی یادگیری اغلب نظام خانواده را تحت تأثیر قرار می‌دهد و تغییرات مهمی از جمله صمیمیت زناشویی در زندگی خانواده‌ها ایجاد می‌کند؛ بنابراین پژوهش حاضر با هدف نقش هوش معنوی و تاب‌آوری در پیش‌بینی صمیمیت زناشویی مادران دارای دانش‌آموز با ناتوانی یادگیری انجام شد. **روش بررسی:** روش پژوهش حاضر توصیفی-همبستگی بود. جامعه آماری را تمامی مادران کودکان دارای ناتوانی یادگیری شهر کرج در سال تحصیلی ۹۸-۱۳۹۷ تشکیل دادند. از افراد واجد شرایط که به صورت داوطلبانه حاضر به همکاری بودند، تعداد صد نفر به عنوان نمونه از مرکز ناتوانی یادگیری طلوع مهر اعتماد انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها شامل مقیاس هوش معنوی کینگ (کینگ، ۲۰۰۸)، مقیاس تاب‌آوری کانر-دیویدسون (کانر و دیویدسون، ۲۰۰۳) و مقیاس صمیمیت زناشویی (واکر و تامسون، ۱۹۸۳) بود. برای تحلیل داده‌ها از ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون خطی چندگانه به شیوه گام‌به‌گام به کمک نرم‌افزار آماری SPSS نسخه ۲۴ در سطح معناداری $\alpha=0/05$ استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج نشان داد، مقدار ضریب رگرسیونی استاندارد شده (Beta) برای مؤلفه‌های تفکر انتقادی وجودی ($p=0/002$ ، $\beta=0/260$)، تولید معنای شخصی ($p<0/001$)، آگاهی متعالی ($\beta=0/398$ ، $p=0/015$)، توسعه حالت هوشیاری ($\beta=0/165$ ، $p=0/007$)، تصور از شایستگی شخصی ($\beta=0/286$ ، $p<0/001$)، اعتماد به غرایز شخصی ($\beta=0/025$ ، $p=0/140$)، تحمل عواطف منفی ($\beta=0/288$ ، $p<0/001$)، مهارت کنترل ($\beta=0/176$ ، $p=0/044$) و معنویت ($\beta=0/215$ ، $p=0/016$) بود. همچنین هوش معنوی ($66/4\%$ درصد) و تاب‌آوری ($82/7\%$ درصد) به شکل معناداری، توانایی پیش‌بینی صمیمیت زناشویی را داشتند ($p<0/001$).

نتیجه‌گیری: براساس یافته‌های این پژوهش نتیجه گرفته می‌شود، با ارتقای هوش معنوی و تاب‌آوری می‌توان زمینه صمیمیت زناشویی مادران دارای دانش‌آموز با ناتوانی یادگیری را فراهم کرد.

کلیدواژه‌ها: هوش معنوی، تاب‌آوری، صمیمیت زناشویی، ناتوانی یادگیری.

ناتوانی یادگیری^۱، از مقوله‌های بسیار بزرگ و شاید جنجال‌برانگیز آموزش و پرورش است (۱). اصطلاح ناتوانی یادگیری به این معنا است که کودکان دارای ناتوانی در یادگیری، هوش متوسط یا بیشتر دارند؛ اما در یک یا چند بخش از مدرسه نمی‌توانند به درستی عمل کنند (۲). ناتوانی‌های یادگیری شامل ناتوانی‌هایی نظیر ناتوانی شناختی، آسیب مغزی، ناتوانی در عملکرد جزئی مغز، نارساخوانی و ناتوانی رشد می‌شود؛ اما مشکلات یادگیری در درجه اول نتیجه ناتوانی‌های بینایی، شنوایی یا حرکتی، عقب‌ماندگی ذهنی، ناتوانی عاطفی، محرومیت‌های محیط زیست، فرهنگی و اقتصادی نیست (۳). کودکان دارای ناتوانی یادگیری، باوجود داشتن هوش طبیعی، قادر به دستیابی به پیشرفت تحصیلی مطلوب نیستند یا اغلب مدرسه را ترک می‌کنند؛ این امر موجب واردشدن صدمات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و عاطفی-روانی به فرد و جامعه می‌شود (۴).

وجود کودکان مبتلا به ناتوانی یادگیری اغلب نظام خانواده را تحت تأثیر قرار می‌دهد و تغییرات مهمی در زندگی خانواده‌ها ازجمله تنش و تعارض‌های خانوادگی به‌ویژه برای مادران ایجاد می‌کند (۵،۶)؛ همچنین ممکن است زندگی خانوادگی را بی‌ثبات کند و کیفیت و صمیمیت زناشویی^۲ را بین زن و شوهر کاهش دهد (۷). صمیمیت، نزدیکی و شباهت و رابطه‌ای شخصی یا عاشقانه با دیگری است که مستلزم درک عمیق از فرد و نیز بیان افکار و احساساتی است که به یکدیگر شبیه هستند (۸)؛ همین‌طور اغلب به‌عنوان روابط توأم با عشق تعریف می‌شود و شامل احساس‌های گرم، نزدیکی، پیوند و محبت می‌شود (۹). در همین زمینه نتایج مطالعه امیری مجد و همکاران نشان داد، صمیمیت زناشویی والدین کودکان بهنجار به‌طور معناداری بیشتر از والدین کودکان مبتلا به سندرم داون و ناتوانی یادگیری است (۱۰). اغلب پژوهشگران بر این باور هستند که وجود عقاید مذهبی تأثیر بسزایی بر استحکام خانواده و روابط زناشویی دارد (۱۱،۱۲)؛ همچنین در چند دهه اخیر روان‌شناسی دین و مطالعه موضوعات معنوی به‌طور فزاینده‌ای مدنظر روان‌شناسان قرار گرفته است. مفهوم جدیدی که در این حوزه روان‌شناسان به آن توجه داشته‌اند، مفهوم هوش معنوی^۳ است (۱۳). هوش معنوی شامل حس معنا و داشتن مأموریت در زندگی، حس تقدس در زندگی، درک متعادل از ارزش ماده و اعتقاد به بهترشدن دنیا است؛ این جنبه از هوش می‌تواند آرامش را به انسان هدیه کرده و او را به نیرویی برتر در این جهان هستی متصل کند (۱۴). بصروی و عباسی در پژوهش خود دریافتند، افراد دارای هوش معنوی بیشتر، صمیمیت زناشویی بیشتری را گزارش می‌کنند (۱۵). نتایج تحقیق توکلی‌زاده و همکاران نشان داد، هوش معنوی نقش مؤثری در پیش‌بینی سازگاری زناشویی دارد (۱۶). یافته‌های پژوهش علیدادی طائمه و همکاران همبستگی هوش معنوی را با رضایت‌مندی زناشویی و راهبردهای حل تعارضات زناشویی تأیید کرد (۱۷). در مطالعه هولند و همکاران مشخص شد، ارتباط معناداری بین هوش معنوی با صمیمیت زناشویی و بهزیستی روان‌شناختی وجود دارد (۱۸).

یکی از ساختارهای شخصیتی که بر زندگی زناشویی زوجین ازجمله صمیمیت زناشویی تأثیر بسزایی دارد، تاب‌آوری^۴ است (۱۹). تاب‌آوری به ویژگی شخصیتی اشاره دارد که منعکس‌کننده توانایی تحمل و سازگاری با بحران‌های زندگی و غلبه بر آن‌ها است؛ همچنین نشان‌دهنده توانایی انعطاف‌پذیری فرد در تنظیم سطوح کنترل در شرایط متفاوت و ازاین‌رو، مقابله مؤثر و کارآمد در برخورد با عوامل فشارزا و چالش‌ها است (۲۰). یافته‌های پژوهش‌ها از نقش تاب‌آوری در زندگی زناشویی حکایت دارد؛ به‌طور مثال مطالعه میکائیلی و همکاران نشان داد، با افزایش تاب‌آوری روان‌شناختی می‌توان میزان رضایت از زندگی و سلامت عمومی را در گروه والدین دارای کودکان مبتلا به ناتوانی‌های یادگیری افزایش داد (۲۱). پژوهش بهزادپور و همکاران مشخص کرد، دینداری و تاب‌آوری می‌تواند استرس زناشویی مادران دارای فرزند بیش‌فعال را به‌طور معکوس پیش‌بینی کند (۲۲). هیمان در پژوهشی دریافت، تاب‌آوری به غلبه بر مشکلات و انتظارات آینده در خانواده‌های دارای کودک ناتوانی یادگیری و ناتوانی جسمی کمک می‌کند (۲۳). مطالعه دوکا نشان داد، تاب‌آوری خانواده دارای تأثیرات معناداری بر استرس زناشویی و رابطه زناشویی مادران کودکان مبتلا به طیف اتیسم است (۲۴).

داشتن فرزند دارای ناتوانی یادگیری، تأثیر عمیقی بر اعتقادات، افکار و احساسات مادران آنان دارد؛ به‌حدی‌که مادران چنین کودکانی دارای عواطف مختلفی ازجمله سردرگمی، تلخی، انکار، افسردگی و ناامیدی هستند؛ ممکن است، بسیاری از احساسات منفی بر مقاومت و رفتار سرسختانه مادران این دانش‌آموزان تأثیر منفی بگذارد (۲۵). همچنین نابهنجاری‌های جسمی و روانی کودکان، صمیمیت و روابط زناشویی والدین را دستکاری می‌کند و کارکرد خانواده را تحت تأثیر قرار می‌دهد (۲۶)؛ بنابراین شناخت عوامل مرتبط با صمیمیت زناشویی که پایه استحکام‌بخش زندگی خانوادگی است، ضروری به‌نظر می‌رسد؛ همچنین باتوجه به نقش هوش معنوی و تاب‌آوری در این بین و نبود پژوهش در زمینه ارتباط سه متغیر مذکور در جامعه هدف و وجود خلأ پژوهشی، هدف مطالعه حاضر بررسی نقش هوش معنوی و تاب‌آوری در پیش‌بینی صمیمیت زناشویی مادران دارای دانش‌آموز با ناتوانی یادگیری بود.

۲ روش‌بررسی

روش این پژوهش توصیفی-همبستگی بود. جامعه آماری پژوهش حاضر را تمامی مادران کودکان دارای ناتوانی یادگیری شهر کرج در سال تحصیلی ۹۸-۱۳۹۷ تشکیل دادند. از افراد واجد شرایط که به‌صورت داوطلبانه حاضر به همکاری بودند، تعداد صد نفر به‌عنوان نمونه از مرکز ناتوانی یادگیری طلوع مهر اعتماد انتخاب شدند. حداقل نمونه در طرح‌های همبستگی صد نفر توصیه شده است (۲۷). ملاک‌های ورود مادران به پژوهش شامل برخورداری از حداقل سواد تحصیلات ابتدایی، تشخیص قطعی ناتوانی یادگیری کودکان توسط کارشناسان و مربیان مرکز ناتوانی یادگیری، نداشتن بیماری روانی

3. Spiritual Intelligence

4. Resilience

1. Learning disability

2. Marital intimacy

است. درباره روایی آن با استفاده از روش تحلیل عاملی، محاسبه هر نمره با نمره کل نشان داد که به جز سه سؤال، ضرایب سؤالات دیگر بین ۰/۱۴ تا ۰/۶۴ است (۳۱).

– مقیاس صمیمیت زناشویی^۳: این مقیاس ۱۷ سؤالی توسط واکر و تامسون در سال ۱۹۸۳ ساخته شد (۳۲) و با استفاده از مقیاس هفت درجه‌ای لیکرت (۱=هرگز تا ۷=همیشه) نمره‌گذاری می‌شود؛ بنابراین دامنه نمرات بین ۱۷ تا ۱۱۹ است. نمره بیشتر به معنای صمیمیت زناشویی بیشتر است (۳۲). واکر و تامسون روایی ابزار را با روش تحلیل عاملی تأیید کردند و پایایی آن را در پژوهش‌های متفاوت با روش آلفای کرونباخ ۰/۹۱ تا ۰/۹۷، به دست آوردند (۳۲). در تحقیق حیدری و اقبال، ضرایب پایایی مقیاس صمیمیت زناشویی با استفاده از روش آلفای کرونباخ و تنصیف محاسبه شد که به ترتیب ۰/۹۶ و ۰/۹۵ بود و بیانگر ضرایب پایایی مطلوب این ابزار بود (۳۳). تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از شاخص‌های آمار توصیفی شامل میانگین و انحراف معیار و پس از بررسی پیش‌فرض‌های آماری (یکسانی پراکندگی باقی‌مانده‌ها، خطی بودن رابطه بین متغیرها، نرمال بودن عبارت خطا مورد) از طریق ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون خطی چندگانه به شیوه گام‌به‌گام، به کمک نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۴ صورت گرفت. سطح معناداری آزمون‌ها $\alpha=0/05$ بود.

۳ یافته‌ها

براساس یافته‌های به دست آمده ۱۷ نفر (۱۷ درصد) بین ۲۰ تا ۳۰ سال، ۴۹ نفر (۴۹ درصد) بین ۳۱ تا ۴۰ سال و ۳۴ نفر (۳۴ درصد) بین ۴۱ تا ۵۰ سال سن داشتند. همچنین تحصیلات ۲۸ نفر (۲۸ درصد) کمتر از دیپلم، ۲۳ نفر (۲۳ درصد) دیپلم، ۳۴ نفر (۳۴ درصد) لیسانس و ۱۵ نفر (۱۵ درصد) فوق‌لیسانس و بیشتر بود. میانگین و انحراف معیار هوش معنوی $51/79 \pm 13/86$ ، میانگین و انحراف معیار تاب‌آوری $53/69 \pm 12/85$ و میانگین و انحراف معیار صمیمیت زناشویی $78/54 \pm 3/31$ به دست آمد.

براساس فرم راتر پرونده دانش‌آموز و داشتن رضایت کامل برای تکمیل پرسشنامه بود. ملاک‌های خروج مادران از پژوهش عبارت بود از: تمایل نداشتن به همکاری؛ بی‌سواد بودن. در این پژوهش تمامی اصول اخلاقی مرتبط از جمله محرمانه بودن پرسشنامه‌ها، رضایت آگاهانه شرکت‌کنندگان در پژوهش و اختیار خروج از پژوهش رعایت شد. جمع‌آوری داده‌ها با ابزارهای زیر انجام شد.

– مقیاس هوش معنوی کینگ^۱: این مقیاس ۲۴ سؤالی توسط کینگ در سال ۲۰۰۸ ساخته شد (۲۸). مقیاس مذکور چهار خرده‌مقیاس تفکر انتقادی وجودی (۱، ۳، ۵، ۹، ۱۳، ۱۷، ۲۱)، تولید معنای شخصی (۷، ۱۱، ۱۵، ۱۹، ۲۳)، آگاهی متعالی (۲، ۶، ۱۰، ۱۴، ۱۸، ۲۰، ۲۲) و توسعه حالت هوشیاری (۴، ۸، ۱۲، ۱۶، ۲۴) را در مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت (کاملاً نادرست=صفر تا کاملاً درست=۴) می‌سنجد؛ بنابراین دامنه نمرات بین ۲۴ تا ۱۲۰ قرار می‌گیرد (۲۸). در مطالعه کینگ پایایی مقیاس از روش آلفای کرونباخ ۰/۹۲ و پایایی از طریق تنصیف ۰/۹۱ به دست آمد (۲۸). همچنین در مطالعه رقیبی و همکاران ضریب آلفای کرونباخ این مقیاس ۰/۸۹ و ضریب اعتبار آن از طریق بازآزمایی در نمونه‌ای هفتاد نفری در فاصله زمانی دو هفته ۰/۶۷ محاسبه شد (۲۹).

– مقیاس تاب‌آوری کانر-دیویدسون^۲: این مقیاس ۲۵ سؤالی توسط کانر و دیویدسون در سال ۲۰۰۳ ساخته شد (۳۰). مقیاس مذکور پنج مؤلفه تصور از شایستگی فردی (۲۵، ۲۴، ۲۳، ۱۷، ۱۶، ۱۲، ۱۱، ۱۰)، اعتماد به غرایز شخصی (۲۰، ۱۹، ۱۸، ۱۵، ۱۴، ۷، ۶)، تحمل عواطف منفی (۸، ۵، ۴، ۲، ۱)، کنترل (۲۲، ۲۱، ۱۳) و تأثیرات معنوی (۹، ۳) را در مقیاس لیکرتی بین صفر (کاملاً نادرست) تا ۴ (همیشه درست) می‌سنجد و نمره‌ای کلی از تاب‌آوری می‌دهد (۳۰). کانر و دیویدسون پایایی آزمون-بازآزمون این مقیاس را ۰/۸۷ گزارش کردند. روایی همگرای این مقیاس با استفاده از پرسشنامه سرسختی روان‌شناختی کوباسا^۳ ۰/۸۳ به دست آمد (۳۰). مقیاس تاب‌آوری کانر-دیویدسون در ایران توسط محمدی هنجاریابی شد و نتایج مشخص کرد، این مقیاس از آلفای کرونباخ ۰/۸۹ برخوردار

جدول ۱. ماتریس ضرایب همبستگی پیرسون بین هوش معنوی و صمیمیت زناشویی

متغیرها	تفکر انتقادی وجودی	تولید معنای شخصی	آگاهی متعالی	توسعه حالت هوشیاری	نمره کل هوش معنوی	صمیمیت زناشویی
تفکر انتقادی وجودی	۱					
تولید معنای شخصی	**۰/۵۹۴	۱				
آگاهی متعالی	**۰/۳۱۴	**۰/۴۳۷	۱			
توسعه حالت هوشیاری	**۰/۵۷۶	**۰/۴۹۰	**۰/۲۶۶	۱		
نمره کل هوش معنوی	**۰/۸۶۵	**۰/۸۲۲	**۰/۶۰۹	**۰/۷۴۷	۱	
صمیمیت زناشویی	**۰/۶۶۸	**۰/۷۲۶	**۰/۴۷۵	**۰/۵۹۶	**۰/۸۰۷	۱

** $p < 0/05$

ضرایب حاصل نشان می‌دهد، بین هوش معنوی با صمیمیت زناشویی ارتباط مستقیم وجود دارد ($p < 0/01$).

براساس نتایج به دست آمده از جدول ۱، تمامی ضرایب همبستگی محاسبه شده مثبت و در سطح آلفای ۰/۰۵ معنادار بود. مثبت بودن

۳. Kubasa Psychological Hardiness Questionnaire

۴. Walker & Thompson Marital Intimacy Scale

۱. King Spiritual Intelligence Scale

۲. Connor-Davidson Resilience Scale

جدول ۲. نتایج رگرسیون خطی چندگانه برای پیش‌بینی صمیمیت زناشویی از طریق مؤلفه‌های هوش معنوی

مقدار احتمال	مقدار F	R ²	R	مقدار احتمال	t	ضرایب استاندارد شده		
						Beta	خطای معیار	B
<۰/۰۰۱	۴۷/۰۰۸	۰/۶۶۴	۰/۸۱۵	<۰/۰۰۱	۱۸۶/۰۳۶		۰/۹۰۵	۱۶۸/۲۶۹
				۰/۰۰۲	۳/۲۰۸	۰/۲۶۰	۰/۰۴۴	۰/۱۴۰
				<۰/۰۰۱	۴/۹۸۸	۰/۳۹۸	۰/۰۶۱	۰/۳۰۴
				۰/۰۱۵	۲/۴۸۱	۰/۱۶۵	۰/۰۶۰	۰/۱۵۰
				۰/۰۰۷	۲/۷۷۸	۰/۲۰۷	۰/۰۶۶	۰/۱۸۴

در جدول ۲ مقدار ضریب تعیین (R^2) برابر با ۰/۶۶۴ به دست آمد که نشان می‌دهد مؤلفه‌های هوش معنوی ۶۶/۴ درصد از واریانس صمیمیت زناشویی را تبیین می‌کنند. مقدار ضریب رگرسیونی استاندارد شده (Beta) برای مؤلفه‌های تفکر انتقادی وجودی ($\beta=۰/۲۶۰$ ، $p=۰/۰۰۲$)، تولید معنای شخصی ($\beta=۰/۳۹۸$ ، $p=۰/۰۰۱$)، آگاهی متعالی ($\beta=۰/۱۶۵$ ، $p=۰/۰۱۵$) و توسعه حالت هوشیاری ($\beta=۰/۲۰۷$ ، $p=۰/۰۰۷$) بود؛ بنابراین نتیجه گرفته می‌شود که مؤلفه‌های هوش معنوی به شکل مثبت و معناداری بر صمیمیت مادران دارای دانش‌آموز با ناتوانی یادگیری اثرگذار هستند.

جدول ۳. ماتریس ضرایب همبستگی پیرسون بین تاب‌آوری و صمیمیت زناشویی

متغیرها	تصور از شایستگی شخصی	اعتماد به غرایز شخصی	تحمل عواطف منفی	مهار/کنترل	تأثیرات معنویت	نمره کل تاب‌آوری	صمیمیت زناشویی
تصور از شایستگی شخصی	۱						
اعتماد به غرایز شخصی	**۰/۶۴۴	۱					
تحمل عواطف منفی	**۰/۴۲۰	**۰/۵۰۶	۱				
مهار/کنترل	**۰/۵۶۰	**۰/۶۰۰	**۰/۶۴۹	۱			
تأثیرات معنویت	**۰/۵۷۰	**۰/۵۳۱	**۰/۶۸۸	**۰/۸۴۸	۱		
نمره کل تاب‌آوری	**۰/۸۲۱	**۰/۸۵۲	**۰/۷۴۴	**۰/۸۵۰	**۰/۸۲۰	۱	
صمیمیت زناشویی	**۰/۷۱۷	**۰/۶۹۱	**۰/۷۴۲	**۰/۷۹۰	**۰/۷۹۸	**۰/۸۹۵	۱

** $p<۰/۰۵$

جدول ۴. نتایج رگرسیون خطی چندگانه برای پیش‌بینی صمیمیت زناشویی از طریق مؤلفه‌های تاب‌آوری

مقدار احتمال	F	R ²	R	مقدار احتمال	t	ضرایب استاندارد شده		
						Beta	خطای معیار	B
<۰/۰۰۱	۹۰/۰۱۸	۰/۸۲۷	۰/۹۱۰	<۰/۰۰۱	۲۲۹/۳۵۱		۰/۷۲۴	۱۶۶/۱۶۲
				<۰/۰۰۱	۴/۷۹۸	۰/۲۸۶	۰/۰۴۸	۰/۲۳۲
				۰/۰۲۵	۲/۲۷۲	۰/۱۴۰	۰/۰۴۷	۰/۱۰۶
				<۰/۰۰۱	۴/۷۱۵	۰/۲۸۸	۰/۰۷۸	۰/۳۶۷
				۰/۰۴۴	۲/۰۳۹	۰/۱۷۶	۰/۰۹۷	۰/۱۹۸
				۰/۰۱۶	۲/۴۴۶	۰/۲۱۵	۰/۱۷۶	۰/۴۳۱

باتوجه به جدول ۳، تمامی ضرایب همبستگی محاسبه شده مثبت بود و در سطح آلفای ۰/۰۵ معنادار به دست آمد. مثبت بودن ضرایب حاصل نشان می دهد که بین تاب آوری با صمیمیت زناشویی ارتباط مستقیم وجود دارد ($p < ۰/۰۰۱$).

باتوجه به جدول ۴، مقدار ضریب تعیین (R^2) برابر با ۰/۸۲۷ به دست آمد که نشان می دهد مؤلفه های تاب آوری ۸۲/۷ درصد از واریانس صمیمیت زناشویی را تبیین می کنند. مقدار ضریب رگرسیونی استاندارد شده (Beta) برای مؤلفه های تصور از شایستگی شخصی ($\beta = ۰/۲۸۶$, $p < ۰/۰۰۱$)، اعتماد به غرایز شخصی ($\beta = ۰/۲۵$, $p = ۰/۰۲۵$)، تحمل عواطف منفی ($\beta = ۰/۲۸۸$, $p < ۰/۰۰۱$)، مهارت کنترل ($\beta = ۰/۱۷۶$, $p = ۰/۰۴۴$) و معنویت ($\beta = ۰/۱۶$, $p = ۰/۰۱۶$) است؛ بنابراین نتیجه گرفته می شود که مؤلفه های تاب آوری به شکل مثبت و معناداری بر صمیمیت زناشویی مادران دارای دانش آموز با ناتوانی یادگیری اثرگذار هستند.

۴ بحث

پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش هوش معنوی و تاب آوری در پیش بینی صمیمیت زناشویی مادران دارای دانش آموز با ناتوانی یادگیری شهر کرج انجام شد. براساس نتایج به دست آمده تمامی ضرایب همبستگی محاسبه شده بین هوش معنوی و مؤلفه های آن (تفکر انتقادی وجودی، تولید معنای شخصی، آگاهی متعالی، توسعه حالت هوشیاری) با صمیمیت زناشویی مثبت و معنادار بود. مثبت بودن ضرایب حاصل نشان می دهد که بین هوش معنوی با صمیمیت زناشویی ارتباط مستقیم وجود دارد. همچنین نتایج تحلیل رگرسیون مشخص کرد، مؤلفه های هوش معنوی به شکل مثبت و معناداری صمیمیت زناشویی مادران دارای دانش آموز با ناتوانی یادگیری را پیش بینی می کنند. از یافته بیان شده می توان این گونه برداشت کرد که والدین دارای هوش معنوی بیشتر، صمیمیت زناشویی بیشتری دارند. نتیجه به دست آمده با یافته های تقریباً مشابه و نزدیک در این زمینه به صورت غیرمستقیم همسوست؛ به طور مثال بصروی و عباسی در پژوهش خود دریافتند، افراد دارای هوش معنوی بیشتر، صمیمیت زناشویی بیشتری را گزارش می کنند (۱۵). نتایج تحقیق توکلی زاده و همکاران نشان داد، هوش معنوی نقش مؤثری در پیش بینی سازگاری زناشویی دارد (۱۶). یافته های پژوهش علیدادی طائمه و همکاران همبستگی هوش معنوی را با رضایت مندی زناشویی و راهبردهای حل تعارضات زناشویی تأیید کرد (۱۷). در مطالعه هولند و همکاران مشخص شد، ارتباط معناداری بین هوش معنوی با صمیمیت زناشویی و بهزیستی روان شناختی وجود دارد (۱۸).

در تبیین یافته مذکور پژوهش حاضر می توان گفت، معنویت و پیروی از اصول معنوی در زندگی روزمره می تواند محافظی محکم برای انسان در برابر مشکلات باشد. تقویت مؤلفه های هوش معنوی از جمله خودآگاهی، احترام به انسان و اندیشه های والای او، پرورش روحیه و نگرش خوش بینانه و مثبت گرا به انسان می تواند اثرات درخور توجهی بر روابط بین انسان و به خصوص زوجین داشته باشد (۳۴). معنویت نقش مهمی در صمیمیت و کیفیت زندگی زناشویی دارد؛ به این ترتیب که عقاید و اعمال مذهبی از جنبه درون فردی، شخص را قادر می سازد از

لحاظ فیزیولوژیک، شناختی و عاطفی، خشم خود را کنترل کرده و به او کمک می کند مسئولیت اعمال خود را در تعارض ها بپذیرد. همچنین اعمال معنوی شرایطی را به وجود می آورد که فرد در هنگام خشم به خدا توجه کند و حمایتی برای هر دو زوج ایجاد می کند که از تعارض با یکدیگر اجتناب ورزند؛ بنابراین ارتباط با خدا، نقشی تعاملی و جبرانی در رابطه با روابط زناشویی دارد (۱۳). از طرف دیگر، افرادی که هوش معنوی بیشتری دارند، معمولاً از آرامش بیشتری برخوردار هستند و با مشکلات ساده تر کنار می آیند؛ همین امر صمیمیت زناشویی آن ها را افزایش می دهد (۱۵). همچنین در همین راستا بخشایش اعتقاد دارد، هوش معنوی توانایی تجربه شده ای است که به افراد امکان دستیابی به دانش و فهم بیشتر را می دهد و زمینه را برای رسیدن به کمال و ترقی در زندگی فراهم می کند (۳۵)؛ این مسئله صمیمیت را در زوجین افزایش می دهد.

دیگر یافته پژوهش حاضر مشخص کرد، تمامی ضرایب همبستگی محاسبه شده بین تاب آوری و مؤلفه های آن (تصور از شایستگی شخصی، اعتماد به غرایز شخصی، تحمل عواطف منفی، مهارت کنترل، تأثیرات معنویت) با صمیمیت زناشویی مثبت و معنادار بود. مثبت بودن ضرایب به دست آمده نشان می دهد که بین تاب آوری با صمیمیت زناشویی ارتباط مستقیم وجود دارد. همچنین نتایج تحلیل رگرسیون مشخص کرد، مؤلفه های تاب آوری به شکل مثبت و معناداری صمیمیت زناشویی مادران دارای دانش آموز با ناتوانی یادگیری را پیش بینی می کند؛ بنابراین می توان گفت، والدینی که از تاب آوری بیشتری برخوردار هستند، صمیمیت زناشویی بیشتری نیز دارند. همسو با یافته به دست آمده، میکائیلی و همکاران در تحقیقی دریافتند، با افزایش تاب آوری روان شناختی می توان میزان رضایت از زندگی و سلامت عمومی را در گروه والدین مبتلا به ناتوانی های یادگیری افزایش داد (۲۱). نتایج پژوهش بهزادپور و همکاران نشان داد، دینداری و تاب آوری می تواند استرس زناشویی مادران دارای فرزند بیش فعال را به طور معکوس پیش بینی کند (۲۲). هیمان در پژوهشی دریافت، تاب آوری به غلبه بر مشکلات و انتظارات آینده در خانواده های دارای کودک ناتوانی یادگیری و ناتوانی جسمی کمک می کند (۲۳). در مطالعه دوکا مشخص شد، تاب آوری خانواده تأثیرات معناداری در استرس زناشویی و رابطه زناشویی مادران کودکان مبتلا به طیف اتیسم دارد (۲۴).

در تبیین نتایج به دست آمده پژوهش حاضر می توان گفت افراد تاب آور، اشخاصی توانا در سازمان دهی مسئولیت های روزانه شان هستند. این افراد در مقایسه با اشخاص آسیب پذیر در انطباق یافتن با تغییرات زندگی توانا تر هستند و توانایی ایجاد و گسترش مجموعه ای از مهارت های مقابله ای مانند مهارت های حل مسئله را دارند که در موقعیت های چالش زا از آن ها حمایت می کند. این ویژگی ها سبب می شود افراد تاب آور قدرت سازگاری زیادی در زندگی زناشویی داشته باشند و بتوانند با به کارگیری مهارت های حل مسئله کارآمد زندگی زناشویی خود را بهبود بخشند و به تبع آن صمیمیت زناشویی بیشتری را نیز تجربه کنند (۳۶)؛ از این رو ویژگی شخصیتی تاب آوری امکان انطباق مؤثر زوجین را با شرایط استرس زای زندگی فراهم می آورد و باعث کاهش

سایر شهرها و دیگر گروه‌ها از جمله مادران اتیسم، بیش فعال و... پرداخته شود.

۵ نتیجه‌گیری

نتایج نشان داد، بین هوش معنوی و تاب‌آوری با صمیمیت زناشویی ارتباط مستقیم و معناداری وجود دارد؛ همچنین هوش معنوی و تاب‌آوری به شکل معناداری، توانایی پیش‌بینی صمیمیت زناشویی را دارند؛ بنابراین براساس یافته‌های این پژوهش نتیجه گرفته می‌شود، با ارتقای هوش معنوی و تاب‌آوری می‌توان زمینه صمیمیت زناشویی مادران دارای دانش‌آموز با ناتوانی یادگیری را فراهم کرد.

۶ تشکر و قدردانی

بدین وسیله از تمامی افرادی که در این پژوهش ما را یاری کردند، تشکر و قدردانی می‌شود.

۷ بیانیه‌ها

تأییدیه اخلاقی و رضایت‌نامه از شرکت‌کنندگان
در این پژوهش تمامی اصول اخلاقی مرتبط از جمله محرمانه بودن پرسشنامه‌ها، رضایت آگاهانه شرکت‌کنندگان در پژوهش و اختیار خروج از پژوهش رعایت شد.
رضایت برای انتشار
این امر غیر قابل اجرا است.

تنیدگی، نارضایتی و بهبود صلاحیت و سلامت زوجین می‌شود؛ همین امر نیز صمیمیت زناشویی آن‌ها را تقویت می‌کند. در تبیینی دیگر می‌توان گفت، زوجینی که دارای سطح بیشتر تاب‌آوری هستند، در صمیمیت زناشویی زندگی نیز می‌توانند نمرات بهتری به دست آورند. این افراد با مشکلات زندگی بهتر می‌توانند کنار بیایند و زیر بار مشکلات خم نشوند و انعطاف‌پذیری بیشتری داشته باشند. توان‌مندی به فرد تاب‌آور کمک می‌کند تا نه تنها شرایط استرس‌زا را مدیریت کند و در مقابله با مصائب و ناامیلات نه تنها جان سالم به در برد (۳۷)، بلکه بتواند به سطح جدیدی از تعادل و رشد مثبت نیز دست یابد. همچنین چون تاب‌آوری فرایندی پویا است که به متن زندگی وابسته است، وقتی به‌طور موفقیت‌آمیز کسب شود قابلیت‌های فردی از جمله صمیمیت زوجی را تقویت می‌کند (۳۸).

از محدودیت‌های پژوهش حاضر می‌توان به خودگزارشی بودن ابزار و محدود بودن نتایج پژوهش به مادران دارای دانش‌آموز با ناتوانی یادگیری شهر کرج اشاره کرد، با توجه به نتایج پژوهش، پیشنهاد می‌شود از طریق برگزاری کارگاه‌های آموزشی در زمینه ارتقای هوش معنوی، با هدف بهره‌گیری از روش‌های دینی و معنوی در تعاملات صحیح زوجین و خانواده‌ها توسط متخصصان این حوزه به زوجین کمک شود تا صمیمیت زناشویی بیشتر و بهتری را تجربه کنند. پیشنهاد می‌شود که آموزش تاب‌آوری در برنامه‌های آموزش مهارت‌های زناشویی زوجین گنجانده شود و به‌منظور تعمیم‌پذیری نتایج، به انجام‌دادن مطالعه در

References

1. Ashkani F, Heydari H. Effects of emotional adjustment on psychological welfare and attributional styles of students with learning disabilities in primary school. *Journal of Learning Disabilities*. 2014;4(1):6–22. [Persian] http://jld.uma.ac.ir/article_214_891333181b5cafacc23488666e6fe92e7.pdf
2. Chupan Zideh R, Abedi A, Pirooz Zijerdi M. The effectiveness of training attention based on fletcher's program on the reading performance of female student with dyslexia. *Journal of Learning Disabilities*. 2015;4(4):36–48. [Persian] http://jld.uma.ac.ir/article_315_aec7cb4e3b22526fa47a4d811b671cc5.pdf
3. Maki KE, Adams SR. A current landscape of specific learning disability identification: Training, practices, and implications. *Psychology in the Schools*. 2019;56(1):18–31. doi: [10.1002/pits.22179](https://doi.org/10.1002/pits.22179)
4. Kanani Z, Adibsereshki N, Haghgoo H, Rezasoltani P. The effect of self-monitoring training on the academic achievement of the students with dyslexia. *Community Health Journal*. 2017;8(4):29–37. [Persian] http://chj.rums.ac.ir/article_45736_20573970d1a7fcfe974b93bcc18a5f98.pdf
5. Matin H, Ahmadi S, Jalali M. Phenomenology of the experiences of mothers of children with learning disabilities. *Journal of Family Psychology*. 2019;5(2):53–64. [Persian] <http://ijfp.ir/article-1-435-en.pdf>
6. Hsiao Y-J. Parental stress in families of children with disabilities. *Intervention in School and Clinic*. 2018;53(4):201–5. doi: [10.1177/1053451217712956](https://doi.org/10.1177/1053451217712956)
7. Di Giulio P, Philipov D, Jaschinski I. Families with disabled children in different European countries. *Families and Societies*. 2014;23:1–44.
8. Labrecque LT, Whisman MA. Extramarital sex and marital dissolution: does identity of the extramarital partner matter? *Family Process*. 2020;59(3):1308–18. doi: [10.1111/famp.12472](https://doi.org/10.1111/famp.12472)
9. Chan WCH, To SM, Wong KLY. Intimacy as a distinct construct: validating the intimacy scale among older adults of residential care homes in Hong Kong. *The Open Family Studies Journal*. 2015;7(1):60–7. doi: [10.2174/1874922401507010060](https://doi.org/10.2174/1874922401507010060)
10. Amiri Majd M, Hosseini SF, Jafari A. Comparing the quality of life and marital intimacy among parents of children with down syndrome, parents of children with learning disabilities, and parents of normal children. *Journal of Learning Disabilities*. 2014;4(1):38–55. [Persian] http://jld.uma.ac.ir/article_216_cb5a2071d013ad62de079e0a78dde9d0.pdf
11. Monjezi F, Shafi-Abadi A, Sudani M. A study of Islamic communication Style and Religious attitudes on improvement of marital satisfaction. *Journal of Research in Behavioural Sciences*. 2013;10(1):30–8. [Persian]

12. Rasouli R, Soltanegerd Faramarz S. The comparison and relationship between religious orientation and practical commitment to religious beliefs with marital adjustment in seminary scholars and university students. *Journal of Family Research*. 2012;8(4):427–39. [Persian] https://jfr.sbu.ac.ir/article_96168_45f8551baf5ac6ee0c93f6b0cf1e5f9.pdf
13. Rahimpour F, Salehi SY, Hoseinian S, Abasiyan M. Explanation of couples' marital satisfaction based on spiritual intelligence and early maladaptive schemas. *Educational Administration Research*. 2013;4(15):77–90. [Persian] https://jeaq.riau.ac.ir/article_537_6ad02b1a42208d8a955172f023511522.pdf
14. Pant N, Srivastava SK. The impact of spiritual intelligence, gender and educational background on mental health among college students. *J Relig Health*. 2019;58(1):87–108. doi: [10.1007/s10943-017-0529-3](https://doi.org/10.1007/s10943-017-0529-3)
15. Basravi S, Abbasi T. Study the relationship of spiritual intelligence and quality dimensions of the marital relation (intimacy and sexual excitement) of Karaj married women. *Quarterly Journal of Health Breeze*. 2016;4(3):15–20. [Persian] <https://www.magiran.com/paper/1664862>
16. Tavakolizadeh J, Soltani A, Panahi M. Marital adjustment: The predictive role of spiritual intelligence and coping strategies. *The Horizon of Medical Sciences*. 2014;19(5):57–63. [Persian] <https://hms.gmu.ac.ir/article-1-1953-en.pdf>
17. Alidadi Taame F, Jaafari Roshan M, Esmaeel Pour Moghaddam HR. The relationship between spiritual intelligence and strategies for dealing with marital conflicts and marital satisfaction among married students in Tehran. *Family Counseling and Psychotherapy*. 2014;4(3):507–29. [Persian] https://fcp.uok.ac.ir/article_9680_199fdddeff7feed71e15175a421c37e5.pdf
18. Holland KJ, Lee JW, Marshak HH, Martin LR. Spiritual intimacy, marital intimacy, and physical/psychological well-being: spiritual meaning as a mediator. *Psycholog Relig Spiritual*. 2016;8(3):218–27. doi: [10.1037/rel0000062](https://doi.org/10.1037/rel0000062)
19. Ebad Por A, Saber S. Assessment of marital satisfaction based on resilience and self-differentiation. *Psychometry*. 2015;4(13):1–11. [Persian] https://jpsy.riau.ac.ir/article_349_ac1cf13da47d485d5ce95eebc17650a8.pdf
20. Milioni M, Alessandri G, Eisenberg N, Castellani V, Zuffianò A, Vecchione M, et al. Reciprocal relations between emotional self-efficacy beliefs and ego-resiliency across time. *J Pers*. 2015;83(5):552–63. doi: [10.1111/jopy.12131](https://doi.org/10.1111/jopy.12131)
21. Meikaeilei N, Ganji M, Talebi Joybari M. A comparison of resiliency, marital satisfaction and mental health in parents of children with learning disabilities and normal children. *Journal of Learning Disabilities*. 2012;2(1):120–37. [Persian] http://jld.uma.ac.ir/article_115_6a04677cf45553afa3bce93ef9e36f4.pdf
22. Behzapoor S, Motahari Z, Sohrabi F. The role of religiosity and resilience in predicting marital stress in the mothers of children suffering from attention deficit/hyperactivity disorder. *Psychology of Exceptional Individuals*. 2015;5(18):71–8. [Persian] doi: [10.22054/jpe.2015.1545](https://doi.org/10.22054/jpe.2015.1545)
23. Heiman T. Parents of children with disabilities: resilience, coping, and future expectations. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*. 2002;14(2):159–71. doi: [10.1023/A:1015219514621](https://doi.org/10.1023/A:1015219514621)
24. Duca D-S. Family resilience and parental stress: the effects on marital relationship in the context of a child diagnosed with an autism spectrum disorder. *Editura Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași*. 2015;24(1):71–90.
25. Momeni K, Ebrahimi P, Hosseini S. Erteghaye salamat ravan va keyfiat zendegi az tarigh barname amoozesh tab avary baraye madaran koodakan daraye ekhtelal yadgiri [Improving mental health and quality of life through resiliency training program for mothers of children with learning disabilities]. *Women and Families Cultural Educational Journal*. 2015;(26):40–65. [Persian] https://cwfs.ihu.ac.ir/article_201627_bd4f7ae32c19d69efee6dc0f90094fb1.pdf
26. Farshbaf Mani Sefat F, Pourrahim E. Comparison of mental health, psychological capital, and marital intimacy in mothers of children with hearing impairment, those with intellectual disabilities, and normal children. *Journal of Exceptional Children*. 2018;18(1):33–46. [Persian] <http://joec.ir/article-1-635-en.pdf>
27. Delavar A. *Educational and psychological research*. Tehran: Virayesh Pub; 2015. [Persian]
28. King DB. Rethinking claims of spiritual intelligence: A definition, model, and measure [Thesis for M.Sc.]. [Ontario, Canada]: Trent University; 2008.
29. Raghbi MÖS, Ahmadi J, Siadat A. Analysis of amount of spiritual intelligence among students at university of Isfahan and its relation to demographic traits. *Journal of Educational Psychology Studies*. 2008;5(8):39–56. [Persian] doi: [10.22111/jeps.2009.745](https://doi.org/10.22111/jeps.2009.745)
30. Connor KM, Davidson JRT. Development of a new resilience scale: the Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC). *Depress Anxiety*. 2003;18(2):76–82. doi: [10.1002/da.10113](https://doi.org/10.1002/da.10113)
31. Mohamadi M. Avamel moaser bar tab avary dar afraad dar maraz khatar sooe masraf mavad [Investigating the factors affecting resilience in subjects at risk of substance abuse] [Ph.D dissertation]. [Tehran, Iran]: University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences; 2005. [Persian]
32. Walker AJ, Thompson L. Intimacy and intergenerational aid and contact among mothers and daughters. *Journal of Marriage and the Family*. 1983;45(4):841–9. doi: [10.2307/351796](https://doi.org/10.2307/351796)

33. Heydari A, Eghbal F. Evaluation of relationship between difficulty in emotion regulation, attachment styles and intimacy and marital satisfaction in couples of Ahwaz Steel Company. *Journal of Social Psychology*. 2010;5(15):115–34. [Persian]
34. Golmohammadian M, Farahbaksh K, Esmaili M. Study the effectiveness of moral, spiritual and cultural intelligence training on marital maladjustment in women. *Family Counseling and Psychotherapy*. 2013;3(2):209–33. [Persian] https://fcp.uok.ac.ir/article_9625_9c67224c0962566e887a0b9f27e7e2a3.pdf
35. Bakhshayesh A. Prediction of marital satisfaction based on couple's emotional and spiritual intelligence. *Quarterly Journal of Women and Society*. 2014;5(18):69–84. [Persian] http://jzvj.miau.ac.ir/article_600_d0c565f636a210def0fd5f84ed1cb415.pdf
36. Block JH, Block J. The role of ego-control and ego-resiliency in the organization of behavior. In: *Development of cognition, affect, and social relations*. Psychology Press; 1982. pp:49–112.
37. Bonanno GA. Resilience in the face of potential trauma. *Curr Dir Psychol Sci*. 2005;14(3):135–8. doi: [10.1111/j.0963-7214.2005.00347.x](https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2005.00347.x)
38. Masten AS, Cutuli JJ, Herbers JE, Reed M-GJ. Resilience in development. In: Lopez SJ, Snyder CR, editors. *The Oxford handbook of positive psychology*. Oxford University Press; 200 pp: 116–32.